

ISMERKEDÉSEM DÉDAPÁMMAL

Bevezetés helyett

„Mikor híres ember arcképét nézzük, azt akarjuk látni, ami láthatatlan: a lelkét”¹ – tanítja Fiait Dédapám.

A *Titkosnapló*ban saját maga számára feljegyzi, hogy:

„... az arcképfestésben (írás művészetében) (...) kontárság úgy állítani be az arcot, mint a fotografusok”²

„Az arc a lélek tükre. (...) Csak gondold el, hogy a beszélő arcon hányféle mozgás látható, különösen, ha a szeizmográf-hullámok nagyok.”³

„A csoportnak is éppúgy megvan a maga arca, mint az egyes embernek.”⁴

„A típus képét úgy kapjuk meg, hogy sok arcot egymásra fényképezünk. Az írói egyéniség képét hasonlóképpen: ha az általa alkotott alakokat rakjuk egymásra...”⁵

Dédapám tehát:

- az arcot a lélek tükrének tartotta,
- többet látott és láttatott benne, mint amire egy fénykép képes,
- csoportokhoz is arcot rendelt,
- azt vallotta: az író arca felismerhető az általa alkotott arcokban.

---

¹ Földre néző szem

² Titkosnapló

³ Titkosnapló

⁴ Titkosnapló

⁵ Titkosnapló

A *láthatatlan ember* (1902) talán a leginkább archoz kötött történelmi regény. A regény előszava a legismertebb arccal foglalkozó Gárdonyi részlet.⁶ Ebben az előszóban Dédapám nem csak az „arc a lélek tükre” gondolatot fejti ki, hanem abba a titokba is beavat, hogy „az írói egyéniség képét (akkor kapjuk meg) ha az általa alkotott alakokat rakjuk egymásra...”⁷

Milyen gondolatokat is vet fel Dédapám?

Konstantinápolyban, ha megkérdezik az embereket, ismerik-e Zétát? azt mondják: ismerik, mert tudják, hogy könyvtárosa ő a császárnak, és barátja a jeles Priszkosznak. Bölcs és becsületes ember. A szíve arany.

Erre Zéta azt mondja: valóban könyvtáros, valóban szereti őt Priszkosz. De ezek pusztán tények, amik igazán nem Zétát jellemzik.

A bölcsesség a becsületesség, az arany szív az más. Ezek olyan tulajdonságok, amelyekben a külső szemlélő tényleg elmondja véleményét a másik emberről. Aki őszintén összhangba akar kerülni a róla véleményt formálókkal, akinek tényleg fontos, hogy a másokban ne csalfa kép alakuljon ki róla, ezekkel kapcsolatban meg kell erősítse, vagy meg kell cáfolja a véleményt formálót. Zéta ezt teszi. Cáfol: ő nem bölcs és becsülete sem folt nélkül

---

⁶ Kérdezzétek Konstantinápolyban: ki ismeri Zétát?

Mindenki azt mondja:

– Én is.

És némelyek hozzáteszik:

– Könyvtárosa ő a császárnak, és barátja a jeles Priszkosznak. Bölcs és becsületes ember. A szíve arany.

Hát én volnék az a Zéta. S bizony mondom: nem ismer engem senki. Igaz, hogy könyvtárosa vagyok a császárnak, és hogy Priszkosz szeret engem, de bölcs ember nem vagyok. A becsületem se folt nélkül való. És hát emberszeretetről szólhat-e az olyan, aki ölt?

Öltem. Embert öltem, nem is egyet: százat. Loptam is, csaltam is. Mindezt megírtam ebben a könyvemben, mintha gyónnék. A bölcsességemet is megítélhetik ebből, vagyis a bolondságomat, amelynél nagyobb ember még nem követett el ezen a világon.

⁷ Titkosnapló

való. Értelmezi, mit jelent, hogy valakinek a szíve arany. És újból cáfol: „emberszeretetről szólhat-e az olyan, aki ölt?”

Micsoda ellentmondás. A világ azt mondja valakiről bölcs, becsületes és arany szívű. És akire mondják, az cáfol. Minden állítást cáfol. Ez az ember nem a XXI. század embere, vagy másképp fogalmazva: ez az ember más, mint kora átlagembere!

Ez az ember – Zéta – könyvet ír és abban meggyónja életét. Hogy ő nem folt nélküli, ő ölt, ő lopott, ő csalt.

Zéta felkínálja az olvasónak a lehetőséget, hogy újból ítéljen: bölcs, vagy bolond-e ő?

Zéta az olvasót annyira tiszteli, hogy teljesen kiszolgáltatja magát neki.

Zéta tudja, milyen az olvasó, milyen az ember. Ha az író kitárja a lelkét, az olvasó azt fogja mondani: ismeri az író, ismeri az embert.

De Zéta tudja, hogy mégsem ismerik!

Megdöbbentő, amit Zéta állít: az állatok ismerik egymást, az ember nem.

A férjet még a felesége sem ismeri, még akkor sem, ha a felesége örzöngyala, ha nyitva előtte fiókja és szíve egyaránt.

Zéta azzal zárja az eszmefuttatását:

„Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan.”

Innentől kezdve el kell gondolkodnunk azon, tudjuk-e mit jelent valakit, valamit ismerni?! Mit jelent az a kritika: „az állatok ismerik egymást, az ember nem”!?

A láthatatlan ember előszava azt sugallja: nehéz dolog megérteni, hogy az arc a lélek tükre. Nehéz megtalálni azt a módot, hogy egyik ember megismerhesse a másikat. A megismerés eszköze talán a könyv. Sőt, igazán csak a könyvből, a könyvben elévzett gyónásból ismerhető meg az ember. A könyv, a betű több ismeretet tud közölni, mint a beszélgetés, a szemlélés.

Zéta tehát az író gondjáról beszél, akinek fontos, hogy úgy lássák amilyen valójában.⁸

Ez az előszó azt mondja: vigyázz, író, vigyázz, olvasó, ne „görbe”-tükröt mutass vagy láss.

Az *Isten rabjaiból* (1908) Margit arcát idézném fel, mégpedig azt a jelenetet, amikor Jancsi fráter nézi Mária képét, ami átalakul, és Jancsi fráter meglátja benne Margit alakját⁹, aki beszélni kezd:

---

⁸ Ugyanez a gondolat jelenik meg majd *Ida regénye* (1920) extázis jelenetében.

⁹ „...Odapillant, és ott is ragad a szeme.

Álmélkodva látja, hogy a Mária-kép növekszik, szélesedik, terjedezik, világosodik; Márián a kék kendő halványul, fehérül, s változik fehérré, mint az apácák csuhája, skapuláréja; a fején, vállán meg változik feketévé, mint az apácák véluma, palástja. A bal kezében lilium. Illata is érzik. De hát hogy kerül a kezébe lilium? A képen nem volt azelőtt lilium.

S a mellkép nőttön-nő, teljes alakká magasul. Napfényhez hasonló, remegő sugarak aranyozzák körül. Fején a keskeny korona tündöklük. S az arca is finomul, fehérül. Egyszer csak azt látja, hogy átváltozik az arc Margitnak arcává.

De olyan álomi szépségű, mint amilyennek Margitot a beavatáskor látta. Még a szempillái is olyan árnyékosak. Ajkai mint vékonyka finom rózsalevél.

Szent elrémüléssel bámul reá.

Ávét rebegne. A nyelve nem mozdul.

Borulna eléje, de mintha minden tagja ólomná vált volna.

Margit pedig lassan előleng a körüle lengő fényességben a kertből, s közelebb, közelebb... A nézése nyájas és jószágos és szomorkás, mint mindenkor. Főlemeli vékony kis kezét, mint amikor a pap áldásvetésre készül:

– Jó fráter – szólal meg ismert kedves madárkahangján. – Mért homályos néked az én szenvedésem?

Nem láttad-e, mily romlottságban él ez a nemzet? Mily állatóságba süllyedtek a dús főnemesek is?

Nem láttad-e, mennyien jöttek a cifra, kevély és elhízott asszonyok a szigetre, ékszerekkel terheltén? Jöttek, jöttön-jöttek, jártak az én meglátogatásomra. Nem láttad-e, hogy megindulnak az én alázatosságomon, az én szegénységemen, az én ájtatosságomon? És nem láttad-e, mint hozzák el az ország minden részéből gögös leányaikat, hogy az én példámra Isten felé nézzen legalább egy tagja a családnak?

„– Jó fráter – (...) – Mért homályos néked az én szenvedésem?”

Az arc elkezd beszélni: mert a „görbe”-tükör nem mutatja a lelket.

Ez az arc, Margit arca, bár könyvet írtak róla, megszólal. Meg kell, hogy szólaljon! El kell mondja: milyennek akart látszani. Már nem volt elég utalni arra, hogy: olvasó vigyázz, milyennek látod az arcot, keresd az arc mögött a lelket, ebben az esetben olyan dologról van szó, amit nem szabad másképp értelmezni!

A szenvedés értelmét meg kell látni, azaz el kell mondani! (Zárójelben mondom: Aki meglátja a másik ember arcában a szenvedő Krisztus arcát, az ismeri az embert. Zárójelben kérdezem: nem erre az ismeretek közötti különbségre utal Zéta, amikor egyszer azt mondja: „Az állatok ismerik egymást, az ember nem”, más-szor pedig: „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan.”)

Nem láttad-e, hogy azok a lányok hogyan forgatták még a klostromban is a szülőik rangját, vagyonát, pompáját az elméjükben? S hogyan indult meg a lelkük a királyleány alázatosságának és ájtatosságának példáján?

Nem láttad-e, hogyan terjedt az én imádságos, szent életemnek híre szét az országban? Hogyan ejtette gondolkodóba az állati tobzódásokhoz szokott szíveket? Hogyan ismerték meg kicsinységüket az én alázatos nagyságom láttára? Hogyan ismerték meg szívük keménységét, mikor azt látták, hogy én a legszegényebb betegen is magam töredelmével könyörülök? Hogyan néztek azután a földi kincseikre, mikor látták, hogy én rongyokat öltök fel és mennyei kincsekre szegzem a szememet? Hát nem láttad, hogyan fordult a testi világban élők lelke a lelki világ felé?

Tusakodhatsz-e még azon, hogy én nem egy királyi férjnek éltem, és nem egy-két gyermeknek, hanem minden királyi asszonynál magasabban: az én Uram Krisztusom örökfehér jegyeseként, s minden kisednek imádkozásra tanítójaként. S épp te sajnálsz-e, hogy nem palotában éltem? Avagy nem helyezed-e te is a méltóságos szép liliomot szemét-földbe? S ha bárki is belép arra a rút helyre, ugye, nem a rútságokat látja ottan, hanem csak a liliom nemes fehérségét? De a te liliomod elhervad, én pedig, Istennek e földre ültetett lilioma, századokon át fehérlek majd a nemzet emlékezetében...

De a jelenet más kérdést is felvet. Margit arca a magyar szentek arca. Csoport arc, ami Mária képéből rajzolódik elénk! Hát nem Máriát, a Magyarok Nagyasszonyát kell néznünk, hogy beszédes legyen a történelmünk?!

És az embernek eszébe jut Dobó imája:

„– Mária, Jézus anyja. Magyarország védő asszonya! A te képedet hordozzuk a zászlóinkon! A te nevedet milliók ajka éneкли magyarul! Könyörögj érettünk!”

És eszünkbe jut, hogy az ostrom Te Deum-mal zárul.

Ha ezek után a *Titkosnapló* és a *Földre néző szem; Égre néző lélek* arca vonatkozó megállapításait újból felidézzük, tehát, hogy Dédapám:

- az arcot a lélek tükrének tartotta,
- többet látott és láttatott benne, mint amire egy fénykép képes,
- csoportokhoz is arcot rendelt,
- azt tartotta, az író arca ismerhető fel az általa alkotott arcokban,

én bátran merem mondani: Dédapám megpróbált úgy arcot festeni, hogy Jézus ne mondhassa rá: „Van szemetek és nem láttok, van fületek és nem hallotok?” (Mk, 8-15-21)

A *Leánynézőben* (1916) Dédapám késői regénye¹⁰. A regényből csak egy mondatot emelnék ki:

„– A jóság belől van. A férfiak csak az arcot nézik.¹¹” – mondja Terka.

Ehhez csak annyit tennék hozzá: Dédapám más férfi volt, ő Jézusnak akart megfelelni!

Ha az ember nem Mária arcán át, vagy Mária szemével nézi a világot nem lát és nem hall.

---

¹⁰ Kovács Gábor foglalkozott a kisregény kapcsán a nézés és látás, a megismerés, a megismerhetőség kérdésével.

¹¹ *Leánynézőben*

Gondoljanak a Szunyoghy miatyánkjára (1913): „Ments meg minket a fantáziánktól!”

Imrefi Dezső detektív képtelen felismerni az általa keresett és vele a hajón együtt utazó csalót, mert a fantáziája mindig másfelé vezet.

A megismerésnek tehát akadálya lehet maga az ember! Zéta is ezt mondta. Jancsi fráter is vak volt! Imrefi Dezső is.

Dédapám hite

Dédapám hitt a Gondviselésben:

„Sötétben állunk néha, magunk se tudva, hogy kerültünk belé.

Csak meresztjük a szemünket, csak tapogatódzunk, bizonytalankodunk. És a szívünk hüledez.

– Merre?

S véljük, hogy semerre.

Csak tapogatódzunk. Lépünk. Meg-megállunk vakul.

Fejünk felett talán kőszikla csügg? Lábunk előtt talán farkasverem vagy szakadék tátong? Talán kígyóra lépünk? Szívünk remeg, mint a nyárfalevél.

– Istenem!...

De mennünk kell, hogy kijussunk valamerre.

Hát lépünk, bizonytalankodunk tovább és tovább. Az iránytalanságban. Vakon. Dermedezve. Tapogatódzva.

Szemünket olykor könny önti el.

Szívünket olykor elszorítja az aggodalom. Aléldozunk.

– Hova jutok?!

S nem érezzük a sötétségben, a bizonytalanságban, a veszedelmek között, a Halál el-ne-csúszz ösvényén, nem érezzük, hogy egy láthatatlan jóságos kéz van a kezünkön.

Vezet”.¹²

Dédapám hite, ahogy ő maga mondta: értelmi hit. „Aki elméjével az Isten felé fordul, megérzi, mint a vak a napfényt”¹³ –

---

¹² Ida regénye

mondta fiainak. Ahogy látom, Dédapám is sokmindent megérezett. Sok dologban meghaladta korát. Egy példa: Pierre Teilhard de Chardin közel húsz évvel később született, mint Dédapám. Felfogásában az evolúció az anyag, az élet, a gondolat és a felsőbbrendű élet fázisait felölelő célirányos folyamat, mely Jézus Krisztustól ered és benne éri el célját. Feltehetően nem ismerhette, mégis hirdette Chardin igazságát:

„Ha ez a Föld volna a világ, mért fejlődik minden ember a lelkeség felé? Mire való a lélek gazdagodása, ha a léleknek külön célja és élete nincsen”?¹⁴

„Világunk életének egyik főcsodája a lelki tökéletesség felé való szakadatlan, soha vissza nem csuszamodó haladás”.¹⁵

Keresett, kutatott, de mégis hű maradt: „A vallásomnak sok minden rojtvát-bojtvát, korhadt gerendáit nem szeretem. (...).. s mégis, látod: ennek a vallásnak a fenekén rejlik a legtöbb igazgyöngy – a sok hamis-gyöngy között. Ez a legszebb, legmennyeibb levegőjű...”¹⁶.

Dédapám értelmén alapuló hitét fiainak is át szerette volna adni. Nekik írta:

„... hogyan lehetne annak hite és megnyugvása, aki az égre csak akkor nézett, mikor a felhők állását vizsgálta. Az arcán csak az érdekelte, mikor a tükörbe nézett, hogy jól áll-e a haja? aki a természetben csak üdülést keres: aki a négy filkót ismeri, de a négy evangelistát nem, s aki az emberiség nagy gondolkodóit sohse kereste, sohse forgatta, de habozás nélkül leszamarazza. Ti fiaim ne éljetekek ilyen testi életet, hanem lelkit. Mindent a léleknek! Testnek csak annyit, hogy ne kellemetlenkedjen.”¹⁷”

„Ne vitatkozzatok Istenről, lélekről, halhatatlanságról soha senkivel. Akinek a lelke fejlettebb, mint a teste, mindezeket úgyis

---

¹³ Földre néző szem; Égre néző lélek

¹⁴ Földre néző szem; Égre néző lélek

¹⁵ Földre néző szem; Égre néző lélek

¹⁶ Az a hatalmas harmadik

¹⁷ Földre néző szem; Égre néző lélek

érzi, akinek meg a lelke fejletlenebb, mint a teste, annak beszélhet akár maga Jézus Krisztus, nem lehet neki bebizonyítani.¹⁸”

„Nézd meg azokat, akik azt mondják: Nem hiszek a földöntúli életben; – mind olyan ember, aki a testét érzi én-nek. S nézd meg azokat, akik bizalommal emelik szemüket az égre, az mind érzi, hogy nem a test az én, hanem a testet mozgató erő.¹⁹”

Dédapám értelmi hite bibliai alapokon állt:

„Ha vasúton vagyunk, s kérdezni valónk van, kitől kérdezősködünk, ha nem a konduktortól? (...) Kit kérdezzünk a lelki út tévelygőiben? (...) A legfejlettebb lelkű ember a földön Jézus volt,(...) senki nem adhat olyan biztos utasítást, mint ő. Utasításai az evangéliumokban vannak megírva.²⁰”

„És ki volt Jézus, ez a csodás értelmű ember, aki egyszerre megjelent közöttünk és híreket hozott a csillagokon túlvaló világból; akinek szíve nem volt földi szív, akinek gondolkodása nem volt földi gondolkodás. Ki volt? honnan jött? miért jött? Mindezekre a kérdésekre megfelel ő maga. Hogy igaz-e a beszéde? négyen írták le a szenvedése történetét. Egyikök sem említi, hogy az állításait visszavonta, sem azt, hogy kegyelmet kért. Hazugságért még senki sem engedte magát kivégeztetni.²¹”

Annak ellenére, hogy Dédapám hite értelmi hit, a hitről, mint szívbeli belső élményről is tudott beszélni:

„A templom közepén az örökmécs ég. Napos időben elhalványul, szinte eltűnik a mécses lángja. De mikor elborul az ég, mikor sötétség száll a templomba, a láng elővilágol.

Az ember szívében is van szent örökmécs: a hit.²²”

Dédapám hite ugyanakkor Máriás hit is. Otthonról hozta:

„Nekünk két szobánk volt itt is. Az egyik tágas, a másik valamivel kisebb.

---

¹⁸ Földre néző szem; Égre néző lélek

¹⁹ Földre néző szem; Égre néző lélek

²⁰ Földre néző szem; Égre néző lélek

²¹ Földre néző szem; Égre néző lélek

²² Földre néző szem; Égre néző lélek

E két szoba bizarr keveréke volt a jómódnak és a szegénységnek, a választottságnak és a kényszerűségnek, a kényelemnek és a rövid-paplanságnak.

A tágas, meszelt falú szobában lakott a család: anyám meg mi gyermekek. Két politúros ágy volt benne, meg egy vörös, olcsó szövötű dívány. A dívány előtt négyszögletű, hosszúkás fenyőfaasztal, s néhány nádfonatú szék, s egy szalmából font karosszék. A falon két nagy könyomatú kép: egyik ábrázolta Mátyás királyt, amint a nemeseknek szónokol, a másik Szűz Mária képe, amint a felhőkben ül, s a kis Jézust tartja az ölében.²³

Mária állhatott Dédapám mellett vívódásaiban. Azt gondolom Mária őrizte meg őt attól, hogy ne Szabolcskát kövesse:

„– Áttérünk a kálvinista hitre, vagy az unitáriusra. Az legalább magyar vallás, mind a kettő.

Fájdalmas szemmel nézett reám:

– Nincs Máriája!

– Máriája?

– Máriát nem hagyom! Nem bírom elhagyni! És a szentjeimet. A nemes szép lelkeket, akik az emberinem örökszép példaképei”.²⁴

Sok más véleménnyel szemben azt látom, hogy a maga megszenvedte hite biztos alapokon állt. A kereszténység tanítását nem tudom, ki volt képes olyan teljességgel, és olyan tömören összefoglalni, mént Dédapám:

„Az emberiség története öt mondatban:

A világosság szülte az életet.

Az élet szülte az akaratot.

Az akarat szülte a bűnt.

A bűn szülte a szenvedést.

A szenvedés szülte a szeretetet.”²⁵

---

²³ A szobánk (részlet)

²⁴ Az a hatalmas harmadik

²⁵ Földre néző szem; Égre néző lélek

Cs. Varga tanár úrtól kaptam meg az egri ciszter paptanár, irodalomtörténész Tordai Ányos 1935-ben megjelent *Amit nem tudunk Gárdonyiról* című írását, melynek alcíme: „Jegyzetek Gárdonyi József: Az élő Gárdonyi című könyvéhez”.

Csodálatos és ritkán idézett mű. A Nagyapám által írt életrajzból azokat a momentumokat emeli ki, illetve azt azokkal az információkkal egészíti ki, amit az a barát látott, aki hosszú időn keresztül bejáratos volt Dédapám alkotóműhelyébe.

Tordai Ányos az életrajzírók közül Nagyapám mellett talán egyedül veszi észre az életelvek fontosságát:

„Kiírja a könyvből Franklin életszabályait, amelyekkel világhírré jutott. És megfogadja: követi ezeket mindhalálíg. Élete útján ezek az elvek csillagoskodtak: Mértékletesség. Hallgatagság. Rend. Határozottság. Megelégedés. Szorgalom. Öszinteség. Igazságosság. Jámborság. Tisztaság. Szemérmesség. Alázatosság. Akik ismerték Gárdonyi Gézá, elmondhatják: állta fogadását az utolsó leheletig.”

Nyilván, akik az életelveknek nem tulajdonítanak jelentőséget, nem érthetik meg, hogy mértékletesség más, mint a beteges aszkétaság, a hallgatagság nem azonos az emberkerüléssel, a jámborság nem vidékiesség, a tisztaság nem nőgyűlölet és lehetne még folytatni...

Akik viszont figyelnek az életelvekre, azt is észrevehetik, hogy az alázatosság magyarázata: „kövesd Jézus példáját”!²⁶

Tordai Ányos *A Gárdonyi utolsó napjaiból – Naplójegyzetek* (Élet, XIII évf. 23. sz. 1922. november 12[?]) című cikkben leírja, hogy Dédapámat a Bebek bástyába temették, majd a cikket ezzel a megjegyzéssel zárja: „... mi egriek följebb nem vihettük, de a Jó Isten hisszük, még magasabbra vitte”.

---

²⁶ Az élő Gárdonyi

Tordai Ányos minden kényszer nélkül, feltehetően belső meggyőződésből mondta: „de a Jó Isten hisszük, még magasabbra vitte”.

De hiszen ez annyit jelent, hogy a papbarát véleménye szerint Dédapám eljutott az örök életre!

Az alázatosságból fakadó Jézus-követése eredményes volt!

Élete a kacskaringók ellenére egyenes vonal!

Ez óriási jelentőségű állítás!

És ez igaz állítás! Másképpen: ez az igaz állítás!

Ez az a fix pont, aminek segítségével ki lehet fordítani a világot a sarkából!

Sokszor elgondolkodtam, milyen nehéz is a rendelkezésre álló információk között eligazodni. De éppen Tordai Ányos kapcsán jöttem rá, hogy az ő kijelentései a leghitelesebbek! Tordai hosszú időn keresztül személyes barátságban élt Dédapámmal. Egri volt, mint Dédapám. Feltehetően mindent tudott, ami a városban történt és amit a városban, de mondhatnám bárhol abban az időben Dédapámról mondtak vagy írtak. Pap volt, tehát nem feltételezhető, hogy ferdítette volna a tényeket.

Tordai Ányos állítása, „de a Jó Isten hisszük, még magasabbra vitte” az alaptalan kritikák kritikája. Hogyan mondhatna ilyet a Dédapámmal egy kisvárosban élő pap, ha mindaz a pletyka, ami a városban terjedt igaz lett volna, ha mindaz a sok valótlanosság, ami újságban könyvben megjelent igaz lett volna. Ő vádaskodás nélkül, egyetlen mondatban, mindent megválaszol, mindent megerősít és mindent cáfol!

Az életlevek megfogalmazása, az elhatározás, átgondolt, átszenvedett döntés volt. Dédapám ismerte és folyamatosan olvasta a Bibliát. Az alázatosság és Jézus követése a Bibliában a Máté evangélium Isten országáról szóló részében együtt szerepel (Mt 11, 25–30). Olyan emberekhez szól itt Jézus, akik fáradtak, és akik teher alatt görnyednek. Ilyen helyzetben élt Dédapám 18 évesen Szőlősgyőrön. Nem sokkal korábban halt meg édesapja, nem kapta kézhez tanítói oklevelét, szerelme elhagyta, pénze nem volt. Őt hívta tehát, hogy vegye magára igáját, tanuljon tőle. Ta-

nulja el tőle a szelídséget és az alázatosságot, s ha ezt megteszi, megtalálja lelke nyugalalmát.

A fiatalkori elhatározás nem csupán egy fellángolás volt. Tanítói és írói tevékenységének ez volt az alapja. Jézus saját maga szolgálatát abban látta, hogy világítson: „...Világosságul jöttem a világba, hogy aki hisz bennem, ne maradjon sötétségben (Jn 12, 44–46). Vagy másutt: „Én vagyok a világ világossága. Aki követ, nem jár többé sötétségben, hanem övé lesz az élet világossága” (Jn 8, 12). Jézus azonban nemcsak magára mondja: „Én vagyok a világ világossága”, hanem követőinek, az apostoloknak is ezt adta feladatuk: „Ti vagytok a világ világossága” (Mt 5, 14). Dédapám pedig apostolkodott tanítóként is és íróként is. Világítani akart! Ez érezte küldetésének. Erről tett vallomást *A lámpásban*²⁷ mint tanító, és a *Mese a szekérről*²⁸ című elbeszélésében, mint író. A lámpás motívum tehát bibliai eredetű, a Jézus-követés szimbóluma, az apostolkodás felvállalása.

Fiainak is kifejti, miért Jézus-követés az alázatosság:

„...A bibliai alázatosság is csak emberbecsülés. Jézus megmosta a tanítványok lábát, de büszkén állott meg Heródes előtt s nem érdemesítette feleletre...”

„...A krisztusi alázatosság értelme távol áll a lakáj fogalomtól. Hiszen Krisztus egyenlőséget prédikált s nem az egyenlőség vonala alá akarta görbíteni a nyakakat, csak a testmagasság vonalához, aki feljebb tartja annál...”

„...A ti alázatosságotok csak az emberszeretben nyilvánuljon²⁹...”

Fiainak is örökölni hagyta a Jézus-követést:

„A hegymászás testi bolondságnak látszik. Pedig az életünk mindvégig hegymászás.

Jézus ma is ott áll a hegyen.

---

²⁷ „A lámpás én vagyok. Világítok a sötétségben. Utat mutatok! Nálam nélkül vak a látó is.”

²⁸ „Vitte a lámpást vízen, sáron, jó úton, rossz úton egyaránt: világított valamennyinek.”

²⁹ Földre néző szem; Égre néző lélek

Jézus a tökéletesség.

Mindenki megismerheti: mily fokán áll a tökéletességnek, akár maga, akár más. Minél jobban megérti Jézust, annál tökéletesebb.

Kezdetben mindenki vak iránta.

Egyszercsak világosodik a szemének.

Egyszercsak bámul.

Egyszercsak indul utána.

Mind a hegy körül vagyunk. Valamennyiünknek fel kell jutnunk valamikor a hegyre.”³⁰

Tordai Ányos szerint, Dédapám feljutott a „hegyre”. Ha feljutott a „hegyre”, akkor megvalósította a 18 évesen megfogalmazott elhatározását! Ezért merem én a *Jézus-követést* rendező elvnek tekinteni, ezért merem Dédapám emberségét, művészetét ennek fényében elemezni, ezért merek sok dologgal nem foglalkozni, sok véleményt nem figyelembe venni, ezért merek az egyenes vonalról beszélni. Azt találtam ugyanis, hogy, ha ezen rendező elv szerint nézem Öt, akkor egy csodálatos arc rajzolódik ki. Ez az arc a lélek tükre, amit a művek is visszaigazolnak.

A Jézus-követő művész

Dédapám az apostolkodásra tudatosan készült.

Azt hiszem kevés olyan magyar író van, aki oly sokat elmélkedett volna küldetéséről és az alkalmazandó művészi módszerekről, mint Dédapám.

Alapos ember volt. Gondolatai vonatkozásában szemérmes. Nem akarta, hogy más belelásson terveibe, ugyanakkor szinte mindent dokumentált. Két olyan forrás is van, melyet nem szánt a nyilvánosság elé: a *Titkosnapló* és a *Földre néző szem; Égre néző lélek* című, gyermekei számára megfogalmazott bölcsességgyűjtemény. Mind a két mű azonban nyilvánosságra került, és így megvan a lehetőség arra, hogy Dédapámat önmagával magyaráz-

---

³⁰ Földre néző szem; Égre néző lélek

hassam, értelmezhessem. A *Titkosnapló* különösen értékes forrás művészetének, írói módszereinek megismeréséhez, megértéséhez.

A *Titkosnapló* értelmező szótár is. Segítségével megismerhetjük, milyen jelentéstartalommal bírnak számára a szavak és fogalmak.

A *szeretet* például örök kategória. „A szeretet: áldozat”, melynek mértéke a másokért vállalt szenvedés³¹. A szeretet mindent meg tud változtatni³². A szeretetről hírt kell adni, és rá kell vezetni az embereket arra, hogy a szeretet olyan, az emberből mélyen belülről jövő ideális létállapot, amire rá kell döbenteni az olvasókat³³. A szeretet értékmérő: mű³⁴ és alkotó³⁵ vonatkozásában egyaránt. Dédapám azt tartja: értékes művek csak a szeretet lángjában szülehetnek³⁶. Nem szabad sem hősoket, sem történeteket írni, ha nem szeretettel viszonyul hozzájuk az alkotó³⁷.

---

³¹ „Ma világosodtam rá arra az óriás igazságra, hogy a szeretet mértéke a szenvedés, és hogy minden elbeszélő műnek ezen fordul az értéke s érdekessége.”

„Ha valaki csak magában, magáért szenved, inkább gyötrelmes olvasmány, de ha másért... A szeretet mértéke: mennyit képes valaki valakiért szenvedni. Ezek a legerősebb fundamentumok minden regényben. Minden más szeretet voltaképpen csak kedvtelés. Az olvasó nem hisz benne.”

³² Becsessé, érdekessé válik minden, ha valaki szereti. A szív nagy aranyozó”

³³ „Tárd fel a köznapi élet szépségeit! Minden szép, amit szeretettel néz bárkinek a szeme. Az ideál: szeretettel néző valóság.”

³⁴ „Műved csak annyira érték, amennyi benne az új, az értékes új, amit még előtted senki meg nem mondott, mert nem tudott. Új karakter, új érzés, új látás stb. És még azon túl is: a műved annyit ér, amennyi szeretet van benne valaki vagy valami iránt.”

³⁵ A szeretet lángjának magassága az írónak is magasság mértéke.”

³⁶ „Csak az a mű értékes, amely a tárgya szeretetének lángjában fogant és fródott.”

³⁷ „Csak olyan történetet írv, amelynek a hőjét érzed. Szereted, vagy hogy valaki más szereti, vagy hogy ő szeret valakit. Az olyan figurát, akit nem aranyoz be semmiféle szeretet, csak szemléljük. Mihelyt azonban van valakije, vagy ő valakije valakinek, nekünk is valakink.”

A *rezgés* részben a mű születésének körülményét meghatározó lelkiállapot, részben a hatását kiváltó ok. Egyrészt tehát írói ihlet, alkotói lélekállapot³⁸, másrészt az a valami, ami által az alkotás eléri, kiváltja hatását³⁹. Egy olyan kulcsfontosságú tényező, mely „próbaköve” minden művészi alkotásnak⁴⁰. Olyan kommunikációs eszköz, amit mindenki ért, ami mindenkire egyformán tud hatni, amivel világos és egyértelmű és a végtelenséggel kapcsolatban álló üzenetek adhatók tovább⁴¹. A rezgés és a szeretet egymással lényegüket tekintve összefüggő fogalmak. Bizonyos értelemben szinonimák. A rezgés az a mód, ahogyan, illetve ami által, vagy ami miatt a szeretet hat⁴².

„A *műalkotás* egy szép rezgésnek a megörökítése. Egy lelki mámor feledhetetlenné tévése.”

„*Esz­tétika*: szép az, amit, ha csak egy percre is, szeretünk, ami meleg érzést kelt bennünk. Csak a meleg érzés, megindulás, ihlet az értékes. A hideg rezgés, a borzalom nem.”

A *Titkosnapló*ban külön fejezetek szólnak az olvasmányról, az irodalmi értékről, és írói nagyságról, melyekből szintén a Jézuskövető, apostolkodni akaró író arca látható meg.

---

³⁸ „Amit magadnak írtál: szót, sort, mondatot, művet – az marad meg. Amit az ihlet szült. Mert az észmü hideg foszforeszkálás, az ihlet pedig rezgés. Vénen az írónak ezért silány a termése: nem a szíve rezgéséből alkot, hanem hatás-kaptafákkal.”

³⁹ „Az ihlettel írt mű vagy művész azért hat, mert a rezgés rezgést kelt a szívekben.”

⁴⁰ „E hó közép táján világosodtam rá, hogy minden műnek próbaköve a rezgés. Tehát ötvenhárom éves korban kellett megtudnom, amit már tizenhét éves korban tudhattam volna, s mi más akkor az irodalmi pályám!”

⁴¹ „...örök művek csak azok az irodalomban, amelyek minden korú, minden műveltségi fokú emberben azonos rezgést keltenek. Tehát a nagy mélységű művek, az örök emberi érzések azon művei, amelyek a végtelenséggel érintkeznek.”

⁴² „Rezgés mindenből keletkezhetik, mert mindent szerethetünk.”

„A szenvedések rezgése nagyobb, mint a boldogságé...”

Dédapám *agyagedénybe zárt Isten-sugárként* határozta meg az embert.

Ebben benne van az ember törekenysége, agyagedény volta, de benne van az is, hogy Isten az embert saját képére és hasonlatosságára teremtette. Jézus a világ világossága, az a fénysugár, ami ma is világít, ami az út az igazság és az élet. Gyönyörű kép ez az Isten-sugár, hiszen az egy Istenből indul ki és az összes emberhez egyenes vonalon érkezik. Ez az egyenes vonal összeköti Istent az emberrel. Két irányban járható. A teremtéssel Isten megtette a maga útját, az agyagedény-ember számára egy élet áll rendelkezésre ahhoz, hogy elinduljon és megérkezzen.

Dédapám számára az irodalom ezen Isten-sugár mentén kialakul párbeszéd író és olvasó között. Azt hiszem ez a megközelítés nagyon egyedi és éppen ezért meg is különböztette és különbözteti Dédapámat sok más írótól. Ő látta és érezte, hogy az írástudás óriási felelősséggel jár. Ő, mint író, az olvasó fejével, helyesebben a lelkével gondolkodott. Tudta, hogy mivel minden *olvasmány*, minden információ alakítja az embert, nem mindegy, hogy mit és hogyan ír az író, milyen könyvek jelennek meg⁴³, milyen könyvet vesz kezébe az olvasó⁴⁴. Mivel az Isten-sugár kizárja a rosszat, Dédapámtól távol áll, hogy elrettentő példákkal, a negatívumoktól való elfordulás vágyának felkeltésével indítson a jóra. Szerinte a tiszta és finom lelkű olvasó nem ezt a megközelítési módot igényli. „A szépirodalmi művek a kultúra virágai”⁴⁵ és a virág azzal gyönyörködtet, hogy szép. A borzalom megutáltatása nagyon veszélyes dolog. Rombolhatja a társadalom lelkiállapotát, márpedig az író, Dédapám szerint, felelős saját nemzete lelki állapotáért, és fejlődéséért. Az Ő korában az író tényleg széles rétegekre tudott hatni, hiszen akkor sem film, sem televízió nem versengett a könyvekkel, folyóiratokkal, újságokkal. Az olvasás volt az ismer-

---

⁴³ „A rossz könyv nem opus, csak nyomtatvány. A nyomorék gyermeket nem teszi jóvá, hogy a testvérei épek.”

⁴⁴ „Amit elolvasok és elfelejtem, egyszer sem volt érdemes elolvasnom.”

⁴⁵ Titkosnapló

retszerzés legfőbb forrása, a világra nyitottak számára alapvető emberi szükségletnek számított.

„Az olvasmány csak az a fejüknek, ami az étel a szánkknak. Hogyan csinálódott? Mellékes kérdés, ha kellemes ízű.” Saját tapasztalatom is az, hogy csak a kellemetlen, a borzasztó, az elriasztó olvasmányok után kérdezem: miért is íródott? Mit akart üzeni az író? Mit tanulhatok ebből?

„Az olvasmány (...) élmény. A gyönyörködtető olvasmány gyönyörködtető élmény... Ezért szeretjük a diadalmast, műveltet, nemest, szentet, eszest és érzünk az érzőkkel, szenvedőkkel, küzdőkkel.”⁴⁶ Az élmény nem rózsaszínű köd, nem tartalmatlan felcsínesség, hanem értékek felfedezése. De nem csak földi értékek, mint diadal, műveltség, ész és nemes vonások észrevétele, hanem a transzcendensre való rácsodálkozás is, a szentek, sőt az érzések észrevétele is. Az emberben lévő Isten-sugár bizony meglátja és értelmezni tudja a szenvedést és a küzdelmet is.

Dédapám az olvasmányt olyannak tekinti, mint az étel, amiből táplálkozunk, épülünk, fejlődünk: „Élő emberrel való megismerkedés soha nem szerezhethet olyan örömet, mint ha elbeszélésben ismerkedünk meg olyan valakivel, akivel érzésben azonosulunk, és így örök ismerősünkké válik, kinek élete okulás nekünk. Lelke rokon, terhünkre nem válik stb.”⁴⁷ Az olvasás a megismerési módok legörömtelibb fajtája. Az olvasó az olvasmányban maga ideáljára ismerhet, a saját ideáljától tanulhat, hozzá tökéletesedhet. Ez e tökéletesedési folyamat nem terhes! Nincs benne semmi megerőltető, hiszen az agyagedényben az ott lévő Isten-sugár kezdhet el dolgozni: „Magunkat olvassuk a műben”⁴⁸, saját személyünkön keresztül értelmezzük az olvasot-takat: „Olvasva egy csodált hősnek az életét, voltaképp magunkban gyönyörködünk, mert erőit, tökéletességeit a magunkénak érezzük”⁴⁹. Az irodalmi hősökben azért ismerhet jobban magára az olvasó, mint élő embe-

---

⁴⁶ Titkosnapló

⁴⁷ Titkosnapló

⁴⁸ Titkosnapló

⁴⁹ Titkosnapló

ri kapcsolatokban, mert nem kell kilépnie magából. A jó könyv képes arra, hogy az agyagedényben lévő Isten-sugár felemelje a lelket.

Dédapám az *irodalmi értéket* nem egy elit igényei kielégítésének sikerességével és bravúrosságával kapcsolta össze. Alapvetően humán érdeklődésű és műveltségű ember létére hihetetlen racionalitással és következetességgel határozta meg maga számára a célokat, és ugyanilyen következetességgel és racionalitással a célok teljesítésének sikerességéből vezette le az értékeket. Az érték nem függetleníthető a lélektől és a „Sugárforrástól”:

„Minden, amiben lelkileg gyönyörködünk, kapcsol a végtelenséggel. Természeti szépségek, művészi alkotások, költészet. Tehát amelyik nem kapcsol, nem érték.”⁵⁰

Akkor nagy egy író, ha maradandóan ehhez a végtelenséghez tudja kapcsolni az olvasót.

„Az igazi műalkotást az különbözteti meg a talmitól, hogy elfelejteni nem lehet. Véremmé vált, él bennem mindhalálomig.”⁵¹

Ha az író elfelejthetetlen élményt kíván nyújtani, mindig újat kell adnia. Az olvasó ugyanis szereti az újat. Az új dolog tud rá igazán hatni.

„Műved csak annyira érték, amennyi benne az új, az értékes új, amit még előtted senki meg nem mondott, mert nem tudott. Új karakter, új érzés, új látás stb. És még azon túl is: a műved annyit ér, amennyi szeretet van benne valaki vagy valami iránt.”⁵²

A könyv-választás: érték-választás.

A könyvírás: értékek melletti elköteleződés.

Ha az író komolyan veszi, hogy ő is Isten-sugár, akkor nem tud ettől az egyenes sugár-vonaltól eltérni. Másképp fogalmazva, hogyha letér a sugár által kijelölt egyenes útról, akkor nem a fényt, a világosságot adja tovább, hanem a sötétségbe vezet a kereső embert. Az írónak is megadatott a szabad választás lehető-

---

⁵⁰ Titkosnapló

⁵¹ Titkosnapló

⁵² Titkosnapló

sége: „Az író lelke a nemzet lelkének (...) gazdagítója, nemesítője lehet, de megrontója is.”⁵³

Ez az önként vállalt apostolkodás három területen kíván az író-tól következetességet és elköteleződést:

1. témaválasztásban,
2. kidolgozásban,
3. életvitelben.

Mivel minden ember Isten-sugár és a világ is Isten teremtménye, az irodalmi művek *témája* akkor értékes, ha a valós élet szépségeit (nem az árnyoldalakat, a borzalmakat, az elrettentő példákat) mutatja be:

„Tárd fel a köznapi élet szépségeit! Minden szép, amit szeretettel néz bárkinek a szeme. Az ideál: szeretettel néző valóság”.⁵⁴

Ez az ideál fogalom is jézusi. Jézus is minden emberben a jót keresi, nem büntetni, hanem megváltani jött a világot! Jézus végtelen sok jót észrevesz még a sokak által rossznak gondolt dolgokban is. Jézus olyannak tudja, akarja látni a világot, amilyennek az Atya teremtette. Márpedig az Atya jónak teremtette a világot! A szeretettel néző valóság, az Isten-sugár visszatükröződése a világból. Ez a szemléletmód szüli az értékes témát, és határozza meg az igazi valóságot. Ez a valóság kimeríthetetlen témaforrás, minden más téma sémává silányul:

„Aki nem a valóságot festi, csakhamar ismétli magát, s mint a szobafestő, patronokkal dolgozik.”⁵⁵

Ha megvan a jó téma, azt megfelelő módon *ki kell tudni dolgozni*. A jó téma szükséges, de nem elégséges feltétele az értéktelenségnek. Az írónak kell ismernie az olvasó gondolkodását:

„Olvasmányaiban szeret fölfelé nézni mindenki...”⁵⁶ Minden olvasóról tehát azt feltételezte, hogy tökéletesedni akar. Nem azt mondta, hogy az én célközönségem a tökéletesedni akaró olvasók csoportja, hanem általánosságban jelentette ki, hogy minden olva-

---

⁵³ Titkosnapló

⁵⁴ Titkosnapló

⁵⁵ Titkosnapló

⁵⁶ Titkosnapló

só fölfelé szeret nézni. Jézus is ebből indult ki. Jézus sem célcsoportokban gondolkodott. Ő az Atya teremtő szándékával azonosult. Azért alkotta az Atyaisten a világot és az embert, hogy megtapasztalhassa, milyen jó az Isten közelében lenni. Jézus azért váltotta meg a világot, hogy minden ember eljuthasson az örök életre, az Isten közelében való lét állapotára. A fölfelé nézés képessége minden emberben benne van.

„Az írónak úgy kell dolgoznia, mint az egyiptomi balzsamozóknak: be kell balzsamoznia a mesét az örökkévalóságnak.”⁵⁷

„Az író a fantázia orgonistája. Az ő orgonája azonban az olvasó szívében muzsikál, s az író akkor művésze ennek a hangszernek, ha csak egy-egy billentyűt érint meg. Az ő orgonáján akkordok s melódiák ezen egy-egy billentyű megnyomásából keletkeznek. Mentül nagyobb művész, antul kevesebb billentyű megnyomásával kelti elő a dallamokat, zenezsongásokat, rezgéseket.”⁵⁸

„A gondolat, ahogy megszületik, meztelen. De leírom úgy. S utána más szavakba öltöztetem. Megkapom egyben a háttéri rezgést, a nagy perspektívát is, amelyben egy-egy szó reflektorként vet sugarakat maga körül. Így nyer a mű eleven életet.”⁵⁹

„Ha nem a szótári nevével írom a fogalmat, hanem más szóval, rezgés keletkezik az agyunkban, mert két-három képzet kavarodik elő s alkot hirtelen egy szinte új fogalmat.”⁶⁰

„Ahogy más szóval mondjuk a szót és hatásos, más mondattal a mondat még hatásosabb. Leghatásosabb, ha más történettel mondjuk magát a történetet.”⁶¹

„Az író hatalma nem abban rejlik, amit mond, hanem amit az olvasó fantáziájával mondat: ahogy az olvasó fantáziáját működteti.”⁶²

---

⁵⁷ Titkosnapló

⁵⁸ Titkosnapló

⁵⁹ Titkosnapló

⁶⁰ Titkosnapló

⁶¹ Titkosnapló

⁶² Titkosnapló

„Semmit ki ne mondj, amit az olvasó maga kitalálhat.”⁶³

Ez a példabeszéd készítésének technikája!

Ha az ideál nekünk is a szeretettel néző valóság, és mi is valljuk Jézusról, hogy Ő „a világ világossága”, akkor értjük igazán mit jelent a *Titkosnapló* kidolgozásra vonatkozó utasítása:

„Ne dekoráld az életet, hanem világíts bele!” A jézusi fényvel megvilágított világ az igazi valóság, ami akárhová nézünk, ránk tekint. Csak észre kell venni, csak hagyni kell, hogy hasson ránk. Csodálatos dolog: nem én nézem a világot, hanem a világ néz engem. Kiszolgáltatom magam a világnak, hagyom, hogy hasson rám.

A példabeszéd-írás nehéz műfaj. Dédapám megértette hozzá a jézusi gondolkodást és megalkotta a szabályokat:

„Tendenciának nem szabad kilógnia a műből. A tanulságnak magától kell előragyognia. Mihelyt tendenciózus valami, ellenmondást kelt és szinte utálatos.”⁶⁴

„Írd tehát, mintha csak a mese kedvéért írnád, meg magad sem tehetnél róla, ha véletlenül tanulságos.”⁶⁵

„Az íróművészetben nem a szemnek megjelenő valaminek kell szépnek lennie, hanem a hatásnak. Tehát sohase a jelenség legyen szép, hanem az az érzés, amit a jelenség, mint történet vagy történetrész kelt az olvasóban.”⁶⁶

„Leghatásosabb az olyan téma, amely mögött egy másik történet lappang, vagy valami olyan gondolat, amely a történet mögött világít.”⁶⁷

„Csak az az örökszép, amit a szívünkkel olvasunk. Tehát a téma annál jobb, mennél nagyobbat mozdít a mélyen.”⁶⁸

„Minden téma a végtelenség egy sugara alá állítandó.”⁶⁹

---

⁶³ Titkosnapló

⁶⁴ Titkosnapló

⁶⁵ Titkosnapló

⁶⁶ Titkosnapló

⁶⁷ Titkosnapló

⁶⁸ Titkosnapló

⁶⁹ Titkosnapló

A szép, ha nem Istensugár, nem érték, és ha az író csak az Isten-sugárról, mint megtapasztalható jelenségről ír, az szintén nem érték. Az Isten-sugár be kell hatoljon az olvasó agyagedényébe és ott el kell kezdeni hatni. Rá kell jönnie az olvasónak, hogy a hozzá elért fénysugár: „az út az igazság és az élet”. Ha ezt az író nem éri el, nem alkotott értéket! Az író csak akkor alkot értéket, ha az olvasóban az olvasmány szép hatást ér el. Tehát, ha nem ér el hatást, azaz az olvasó elfelejti, amit olvasott, nem érték. Ha rombolja az olvasmány az olvasó lelkét: nem érték. Az írónak úgy kell hát alkotnia, ahogy az Isten-sugár működik. A téma attól lesz szép, hogy az író észreveszi benne Isten jóságát, és az olvasmány akkor lesz érték, ha az olvasó ugyanezt tapasztalja meg.

„Minden műnek akkora az értéke, amekkora rezgést kelthet a szívekben.”⁷⁰

Ha az író magát is Isten-sugárnak vallja, és az olvasót is Isten-sugárnak tekinti, nem teheti meg, hogy értéknek tekintsen olyan művet, ami valakit ebből az Isten-központú rendszerből kizár. Nem szabad lemondani egyetlen olvasóról sem, mint ahogy Jézus megváltó művéből sincs kizárva senki.

„Igazi értékek csak azok a művek, amelyek minden műveltségű emberben azonos szép rezgést keltenek. Mint a *Biblia*, a lírai versek, általában a mély érzéseket hordozó művek, mint *József története*, (...) *Szent Ferenc legendája*, a *Szózat*, a *Himnusz*.”⁷¹

Dédapám sokoldalú művész volt. Nem csak írt, de zenélt és festett is. Sokfajta művészeti ágra nyitott volt és mindenfajta művészeti ágban az Isten-sugár alapon meghatározott értéket tekintette értéknek:

„A műalkotás egy szép rezgésnek a megörökítése. Egy lelki mámor feledhetetlenné tévése.”⁷²

Már maga a szó is sokatmondó: műalkotás. Azonnal Istenhez vezet. A teremtéssel rokon fogalom. Művet alkotni nem lehet

---

⁷⁰ Titkosnapló

⁷¹ Titkosnapló

⁷² Titkosnapló

tehát öncélú dolog, mint ahogyan a teremtés sem az. A teremtés csodája az Istenben meglévő örömnél minden emberi teremtményre való átszármaztatása. A teremtés célja, hogy minden teremtett ember megérezhesse az Istenben létezés örömét. A művészet ennek valamiféle emberi változata. A művész akkor művész, ha azonosul Isten teremtő szándékával. Ha képes arra, hogy alkotásával megéreztesse a műalkotásban gyönyörködő teremtményben, micsoda mámorból fakad a teremtés, milyen nagyszerű dolog a teremtett világ, mert minden részletében rácsodálkozhatunk Isten örömteremtő szándékára. A műalkotás nem kitalált, hanem átélt dolog: élmény megörökítése. Tehát belülről jön. Tapasztalat szülte. Nem keresgélés, hanem reflexió valamire, amit a művész már megtapasztalt, amiben örömét lelte, amit belső kényszerből tovább kell adnia. A művészetnek a szépről kell szólnia. A szépség Dédapám szerint a lélek attribútuma, és ilyen módon nem pillanatnyi öröm, hanem egy hosszan tartó, meghatározó, átalakító, átlényegítő élmény, melynek a művész részese volt.

A művész és a művészet kapcsolatát, célját, a művész nagyságának igazi kritériumát Dédapám az Ida regénye extázis jelenetében foglalja össze. Ebből derül ki, hogy az ő célja belső szeretet-élményének (Jézus-követés, illetve alázat=emberszeretet) átadása volt úgy, hogy azt mindenki egyformán értse.

„... Az ekstázis az a szent tűz, amelyben a gyémánt terem. Kis lobbanás: kis gyémánt. Nagy, erős tűz: nagy gyémánt. De hát beszéljünk magyarul: ekstázis helyett elég rezgést mondanunk, lélekrezgést. Azt a rezgést örökíti meg a művész. Mert annyira gyönyörködik a rezgésében, hogy marasztani akarja: holnapra is, holnaputánra is meglegyen, teljes életére meglegyen.

(...)

... elteszi magának. Vásznonra vagy márványra. Vagy kótára. Vagy ha költő, rímekbe köti.

(...) a szent szellő mindenkit megérinthet: szép rezgések mindenki lelkében keletkeznek, de nem mindenki tudja vászonra, kőre, papírosra marandósítani. Csak a művész! A művész, az igazi

művész! Mentül igazibb művész, antul sikerültebben. Legsikerültebben az a művész, aki azt a szép-rezgést úgy tudja formába önteni, hogy aki az alkotását nézi, vagy hallja, vagy olvassa, csak azt a szép-rezgést érzi, amelyet a művész érzett, mikor a műve fogant, mikor a művet alkotta, és befejezte.”

Az irodalmi érték létrehozásáért a művésznek sokat kell tennie. *A művész nem élhet akármilyen életet, nem lehet akármilyen ember!* Ahogyan „Idegen országban, ha utazunk, ott is az érdekel, hogy a gondolkodás más, és minden más” – ugyanígy az olvasmány szerzőjének, a nagy utazásszervezőnek, „Az írónak (is) mindenben másképp kell gondolkodnia”.⁷³ Nem elegendő hogy saját értékei, saját témái, saját írói módszerei legyenek, egész életét a szolgálatnak kell szentelnie.

„Az író nemcsak akkor dolgozik, mikor ír, hanem amikor tanul is.”⁷⁴

Az író tehát örökké tanul, örökké képezi magát, hiszen folyamatosan meg kell újulnia, hogy az olvasót új addig ismeretlen örömmel lepje meg. Azt azonban fontos szem előtt tartani, hogy a tanulás nem csak tárgyi tudás, hanem a lelki tökéletesedés is.”⁷⁵

„Az író nem színész. Mihelyt csináltság érzik a munkáján, nem hisznek neki. (...) A művészet: elrejtteni a művészetet.”⁷⁶

Isten-sugárhoz Isten-sugár tud csak szólni. Agyagedény hiába próbálkozik agyagedénnyel Isten-sugár nélkül. Az agyagedényből csak akkor jön elő az az Isten-sugár, ami képes a másikhoz szólni és arra hatni, ha az író rábízta magát és a hatást a „Sugárforrásra”.

---

⁷³ Titkosnapló

⁷⁴ Titkosnapló

⁷⁵ Földre néző szem: „Meglett, művelt emberek vannak, akik hamisnak mondják az embernek égi honossági bizonyítványát, s egyszerű tanulatlan emberek vannak, akiknek fölösleges az ilyen bizonyítványt mutogatnunk: tudják, hogy hova valók.

A boldogságot abban az iskolában tanuljuk meg, amelyikben a tanító-mesternek a neve: Szenvedés.”

⁷⁶ Titkosnapló

Dédapám irodalmi értéknek tekintette:

- a nemzet lelkének gazdagítását, nemesítését,
- a köznapi élet szépségeinek feltárását,
- a szeretettel néző valóság lefestését,
- az olvasó lelkében szép hatás elérését,
- az olvasó fantáziájának működtetését,
- minden műveltségű emberben azonos szép rezgés keltését.

Az *írói nagyságot* a hatás mértékével mérte, azaz hogy mennyire sikerül ezeknek az értékeknek az átadása.

„Az írói nagyság mértéke: melyik mennyire nemesít történetekbe burkolt példáival. Tehát: milyen erővel, mennyire maradandóan? Mennyire újak a karakterei, és mennyire hosszú életűek?”⁷⁷

„Az a legjobb író, akinek összegyűjtött munkáira legjobban ráillene címül: Extázisok.”⁷⁸

Az *Ida regényéből* tudjuk meg, hogy ez az extázis az olvasó lelkében lobogó tűz kell legyen. Ez az igazi Jézus-követés. Jézus is azért beszélt példabeszédben, azért élt hiteles életet, hogy az emberek lelkében megszülető extázis elvezesse őket az Atyához és megtartsa őket az Atyában!

A nagy író ismeri, hogyan lehet az olvasó lelkében szép hatást elérni, hogyan lehet az olvasó fantáziáját működtetni:

„Nagy érzések írói – nagy írók. Kis érzések írói – kis írók. Semmilyen érzések írói...”⁷⁹

A nagy író mindenkit extázisba akar hozni és mivel mindenki magán átszűrve értelmezi az irodalmi alkotást, úgy tud írni, hogy minden ember meglássa magában az Isten-sugarat:

„Az író akkor jut a legmagasabbra, ha az alsórendű emberben is éreztetni tudja velem az örök emberit.”⁸⁰

---

⁷⁷ Titkosnapló.

⁷⁸ Titkosnapló.

⁷⁹ Titkosnapló

⁸⁰ Titkosnapló

Az isteni mesterét követő néptanító

Gyönyörű a magyar nyelv. Megkülönböztet tanítást és nevelést. Az iskolákból tanítók kerülnek ki, a diákok emlékezetében a nevelők élnek tovább.

Gárdonyi Géza nem tartozott a hétköznapi tanítók sorába. Már csak azért sem, mert számára a tanítói pálya nem ért véget Dabronyban. Tanított ő újságíróként és íróként egyaránt és mivel gyermekeit is ő nevelte.

Dédapám nevelési elveit írásaiból lehet csokorba gyűjteni.

Kezdő tanítónak című verse alapmagatartásként a Jézuskövetést javasolja minden pedagógusnak:

Mikor először lépsz az iskolába,
legyen arcodon Jézus nyájassága:
szólítsd köréd a kisgyermeket,
és simogasd meg kezecskéjüket.

S ha látsz közöttük rútat, rongyosat,
gyermeki arccal búbánatosat,
ismerd meg benn a korán szenvedőt, –
s öleld magadhoz, és csókold meg őt.

Vallotta, a gyerekeket be kell vezetni az Isten-hitbe. Tudatosítani kell bennük a lélek halhatatlanságát. Az általa elképzelt tananyag a transzcendensre, a mikrokozmoszra, a magyar hazára vonatkozó ismeretanyagot helyezte előtérbe.

A Földre néző szem égre néző lélek kötet fejezetcímei mutatják, hogy gyermekeinek olyan információkat szeretett volna átadni, mely nyitottá teszi őket az Istennel való kapcsolatra,⁸¹ a földi létezésünk megfelelő értelmezésére,⁸² a normális emberi kapcsol-

---

⁸¹ A vonatkozó fejezetcímek: Vallás, Jézus, Isten, Biblia, Bűn, Szervedés.

⁸² A vonatkozó fejezetcímek: Test, Lélek, Halál, Boldogság keresése, Életcél, Életpálya, Életutaink.

latok kiépítésére,⁸³ a helyes emberi viselkedésre,⁸⁴ a kísértések, vagy élvezetek kezelésére,⁸⁵ a tárgyi ismeretek közötti eligazodásra,⁸⁶ illetve a társadalmi előítéletek, konvenciók helyes értelmezésére.⁸⁷

Hitt a család erejében, sérthetetlenségében: „A gyermeknek az Isten két kicsi kezét adott. Egyik keze az apja kezét fogja, a másik az anyját. Nem lehet ezt a láncot büntetlenül elszakítani.”

Dédapám és a kritikusok által festett arc

„A világ szemében én csak kép vagyok. Egyiknek színes, másiknak csak árnyék; mindenképp csak annyira fontos, amennyire az ő élete érdekeit szolgálom...” – írja Dédapám a *Titkosnapló*-ban.

Erős embernek kell lennie annak, aki ezt érezve szeretettel tudja szemlélni a világot, szolgálni embertársait. Nem irreális ugyanis a *Titkosnapló*-ban megfogalmazott állítása ember és ember, művész és művész, művész és kritikus kapcsolatában. Egyik oldalon valaki önzetlenül ad, a mások oldalán valaki ezt önző módon kihasználja és a maga javára fordítja.

Miért hagyja ezt valaki? Miért veszi tudomásul? Honnan kapja az erőt, hogy szeretettel tudja mindezt tűrni? Hogyan nem változik meg a folyamatosan másokat szolgáló ember világhoz, emberekhez való hozzáállása? Úgy, hogy Dédapám életének vezérfonala a Jézus követés, ami annyit jelent, mint alázatosnak lenni, azaz szeretni az embereket, mégpedig jobban, mint magunkat. Ezt csak egy folyamatosan lelkileg tökéletesedő ember tudja megtenni, aki számára a példakép nem átlagember, hanem Isten fia: Jézus Krisztus.

---

⁸³ A vonatkozó fejezetcímek: Magányosság, Nő, A hatodik parancs, Család, Felebaráti szeretet, Emberszeretet.

⁸⁴ A vonatkozó fejezetcímek: Társalgás, Látogatás, Köszönés, Udvariasság, Alázatosság, Érzékenység, Ellenség, Becsület, Gyűlölet, Akarat, Hazugság.

⁸⁵ A vonatkozó fejezetcímek: Bor, Dohányzás, Kártya, Pénz.

⁸⁶ A vonatkozó fejezetcímek: Könyv, Újság, Zene, Festészet, Szobrászat.

⁸⁷ A vonatkozó fejezetcím: nemesség.

Jézus számára is az emberek érdekeinek szolgálata volt fontos, függetlenül attól, hogy Őt hogyan kezelték, minek tartották.

En nem a görbe tükrök által mutatott arcokról szeretnék most szólni, hanem azokról, amelyek a lelket tükrözik.

Tordai Ányos látta, milyen úton járt Dédapám:

„Örömmel kell azt hirdetnünk, hogy alig van Isten-hívőbb, Krisztus-szeretőbb, Mária-tisztelőbb, másvilágban-bizakodóbb, tisztábbtollú és erkölcsösebb írónk Gárdonyinál.”

„1897-ben az előbbi istentagadó már Krisztusról álmodik, már azt tervezi sírfeliratául: Hiszek egy Istenben és az örök életben.”

„...egri jóbarátainak javarésze katolikus pap. Gyakori tárgyai a beszélgetésnek a szent biblia s a hitigazságok. Amazt is forgatja sokszor, ezeken is töpreng még többször. Folyosója falára maga festi Szűz Máriát a kis Jézussal. Hálószobájának éke Munkácsy Krisztusa. Ágya felett a megfeszített Jézus keresztje. Végrendele- te azt kívánja: pap szentelje be sírját és a sírkeresztje ezt hirdesse: Csak a teste.”

„Mit jelent Eger Gárdonyi életében? A megtérést és a meg- érést. A gondviselő Isten visszahívta a pogány főváros útvesztői- ből a templomos régi fészekbe. Majd húsz évvel előbb indult el onnan az öreg liceum tudásával és hitével vértetetzen: most vissza kellett mennie, hogy magasra nőtt fája meg is lombosodjék, hogy semmivé törpült hite ismét az ég felé irányuljon. Mert ez történt Egerben. Ott a soktornyú város felett, a magányos csöndben Isten újra megérintette lelkét. Elszongította a fájó sebeket. Mellé telepí- tette megmaradt kis családját. Önzetlen, melegszívű embereket küldött hozzá jóbarátokul. És lassan-lassan erőssé fonódott a szál, mely egri azilumát az égboltozattal, az Istennel a másvilággal ezután már elszakíthatatlanul, összekötötte. Háza alatt meg a vén egri vár falai-bástyái, a porladó erős magyarok lelke ihlették me- sélő tollát. Visszavarázsolták emlékébe a falusi tanító legszebb élményeit. Kigyújtották háza felett dicsőségük örök csillagát. Ki- nyitották előtte a láthatatlan emberek szívét. Kitárták eléje Isten rabjainak celláját. Gárdonyi múzsájának szárnya Egerben nőtt meg, mesemondó fája ott termette legszebb gyümölcsseit.”

Bródy Sándor nyílt levelében így jellemzi Dédapámat:

„Géza, te igazi költőnek és valóban kereszténynek születél, úgy is éltél szívedben és a válladon hordozván a szent jelet.”

Nagy Endre Nyugatban egy Bródyval folytatott beszélgetést idéz, melyben Dédapám az élet céljáról vall:

„– Az életnek egy célja van: hogy az ember lélekben megtisztulva örökre megpihenjen Szűz Mária zsámolyánál.”

Herczeg Ferenc nekrológiájában ezt írta:

„Életének a költészet adott súlyt, tartalmat és méltóságot. A saját tehetségét olyan áhítatos hittel hordozta magával, mint a pap a szent kelyhet. Úgy érezte, hogy az valami drága és ritka kincs, amely nem is az ő tulajdona, hanem azé az istene, akit szolgálnia büszkeség és boldogság volt.”

Kosztolányi Dezső a gyászbeszédében ezt mondta:

„Az aki nemsokára beroskad ebbe a gödörbe sohasem félt tőle. Ő éneken vallotta, hogy „egy ajtó bezárul itt a földön és egy ajtó kinyílik ott az égben”, s tudta, hogy mindegy, akár az egri párnán” alszik, akár a sötét Halálnak a vállán, az álom nem lehet rossz.”

Sík Sándor saját olvasmányélményei alapján alkotott személyes véleményt. Ő így fogalmaz:

„Gárdonyi (számára) az írás szent hivatás, embertestvéri szolgálat.”⁸⁸

„... az ő igazi ereje éppen a szív lendülete.”⁸⁹

„... vátesznek, a lélek papjának, emberek útmutatójának érezte magát. Gárdonyi Géza a betlehemi csillagot érezte céhe címerének, és hittel vallja, hogy csak az a jó könyv, amely tanítója a nemzetnek. (...) A magyar élet forrongó világába nem nyúlt bele alakító kézzel. Kivonult belőle és a lélek remetéje lett. Egész alakja azonban életével és halálával, mélységeivel és különösségeivel, prédikációs könyvlapjaival és tiszta költészetével: impozáns erővel hirdeti a lélek szuverénitását, a halhatatlanság hitét, a szeretet evangéliumát. Ezt a tanítást írásaival beleépítette a jövő ma-

---

⁸⁸ Sík Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka

⁸⁹ Sík Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka

gyar generációk lelkébe. (...) Gárdonyi remeteforrásából mindig a tiszta felfrissülés vizét meríthetjük.”⁹⁰

„Nincs magyar író, az egyházi renden lévők között sem, akinek költészetében oly mély átérzéssel, oly bensőséges, harmatos gyöngédséggel jutna szóhoz pl. a Mária-kultusz.”⁹¹

Összefoglalás

Minden alkalommal, amikor Dédapámról beszélhetek, írhatok, nagy öröm számomra. Minden alkalommal valami újat ismerek meg, valami eddig elrejtett titkot sikerül megfejtennem. Pedig mindig ugyanarról beszélek.

Milyen igaza volt Szent Pálnak:

Ha nem szeretettel közelítem az életművet, akkor az csak zengő érc és pengő cimbalom a mű is, az író is.

Hiába van prófétálótehetségem, hiába ismerhetem az összes titkokat és mind a tudományokat, ha szeretet nincs bennem, mit sem érek.

Rá kellett jöjjenek, hogy a szeretet valóban „türelmes, a szeretet jószágos, a szeretet nem féltékeny, nem kérkedik, nem is kevély. Nem tapintatlan, nem keresi a maga javát, nem gerjed haragra, a rosszat nem rója fel. Nem örül a gonoszságnak, örömét az igazság győzelmében leli.”

Persze az én esetemben felmerül a kérdés: igazság-e az igazság?!

Én igazságnak tartom, mert a szeretet szülte.

De tudom: „Megismerésünk most még töredékes, és töredékes a prófétálásunk is.”

És azt is tudom, bármennyire remélem, hogy igazam van: „Ma még csak tükörben, homályosan látunk, akkor majd színről színre.

---

⁹⁰ Sík Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka

⁹¹ Sík Sándor: Gárdonyi, Ady, Prohászka

Most még csak töredékes a tudásom, akkor majd úgy ismerek meg mindent, ahogy most engem ismernek.”

Engem pedig, kérem, arról ismerjenek, hogy hirdetem: Dédapám élete Jézus-követés, apostolkodás, művei Jézus arcát megvilágító fénysugarak.